

Hagapromenader

Pipers generalplan från 1781.

Hagaparken är kanske Sveriges främsta exempel på en ”engelsk park”. Parkstilen växte fram i England under mitten av 1700-talet som en reaktion mot den formella och strikta barocken. De engelska parkerna skulle utgå från naturen och forma ett idealt kulturlandskap. Stilen hämtade influenser från antiken, Italien och Kina. Mjukt formade gräsytor, så kallade pelouser, växelverkade med mörka skogspartier och halvöppna hagar. Slingrande gångar tog besökaren förbi buskage, bersåer och ståtliga träd. Olika byggnader, till exempel nybyggda ruiner och paviljonger, skulle bjuda på ständigt nya upplevelser.

Hagaparken kan även kallas en ”gustaviansk park” eftersom det var Gustav III som var initiativtagare till lustparken. Han utförde själv många skisser, både till själva parken och till byggnaderna. Kungen hade många skickliga yrkesmän till sin hjälp, både svenska och utländska; Arkitekter, lantmätare, konstnärer, trädgårdsmästare och höga militärer. Störst betydelse för parkens utformning och innehåll hade arkitekten Fredrik Magnus Piper.

Innan Hagaparken började anläggas fanns två gårdar på området utmed Brunnsvikens västra strand. I norr låg Brahelund och i söder Haga gård.

Gustav III köper Haga Gård.

Kronprins Gustav hyrde Haga gård över sommaren 1767. När det sedan blev möjligt att köpa gården lät han lantmätare Isaac Lithov rita en karta över Haga. Fyra år senare köpte den nyblivne kungen gården.

Gustav III:s ursprungliga plan var att anlägga en mindre engelsk park vid Haga. Åren 1771–1780 anlades också en enkel promenadpark på de tre holmarna i Brunnsviken söder om Haga gård. Parken fick promenadvägar längs stränderna och nya alléer planterades. Broar byggdes mellan holmarna och ett lusthus flyttades till Haga från Karlbergs slottspark.

Pipers plan.

Arkitekt Fredrik Magnus Piper utsågs till kungens parkarkitekt och intendent för de kungliga lustparkerna. 1781 presenterade Piper en generalplan för en engelsk park vid Haga. Promenadparken på holmarna förbättrades och kanalerna byggdes ut. Terrängen modellerades om för att skapa mjuka övergångar mellan hagmark och öppen mark samt mot pelouserna (gräsytor) vid Haga gård. Nya vägar anlades och de befintliga förbättrades. Längs gränsen i väster, vid landsvägen mot Uppsala, anlades ett dike och en vall som skydd mot intrång och djur. Typiska svenska växter som ek, tall, gran, olika pilar, ask, lönn, bok, lind, hassel, sälg, hägg, hagtorn, rosor, kaprifol och liguster planterades tillsammans med utländska arter som italiensk och spansk poppel, korgpil, kastanj, syrén, snöbollsbuske och provincerosor.

Parken fick två egna plantskolor, en norr om Haga gård och en norr om Koppartälten. För dessa hade Johan Christian Ackermann, föreståndare för de kungliga trädgårdarna på Karlberg, stor betydelse. 1785 tog Ackermann över ledarskapet för Hagaparkens fortsatta anläggande.

Parkområdet vidgas.

1785 köpte Gustav III även Brahelunds gård. Genom detta köp kunde kungen utvidga Hagaparken till mer än dubbla storleken. Detta blev också inledningen till Pipers mer omfattande generalplaner. Även Gustav III:s visioner för anläggningen blev mer omfattande och storstilade. Parkens tyngdpunkt flyttades nu till Brahelund, där planerna på ett nytt lustslott skulle förverkligas.

26 000 träd planteras.

Under 1785 påbörjades vägen mellan gamla och ”nya” Haga. Man byggde en terrass för vägen längs Brunnsviken och anlade planteringar mot vattnet. På Grottkullens krön sprängdes ett bergschakt för ett vattenuppfodringsverk som skulle pumpa upp vatten till en damm vid ett planerat stall på kullen. Flera nya promenadvägar anlades. Under 1787 färdigställdes dagens stora pelouse samt kanalen, förbindelsevägen och holmarna i Brunnsviken nedanför vägen. 1787–1790 arbetade man även med kanaler och holmar, både söder om Haga slott och vid Tingssslätten norr om Stallmästargården. Mellan 1785 och 1800 levererades 26 000 träd till Haga!

Grunden till ett luftslott.

1786 påbörjades arbetet med grundläggningen av Gustav III:s stora lustslott, efter arkitekt Olof Tempelmans planer. Tempelman efterträddes senare av Louis Jean Desprez. Slottet blev aldrig färdigbyggt, men grunden finns fortfarande kvar i parken.

Parken får nya byggnader.

1786–1793 uppfördes Turkiska kiosken, Kinesiska paviljongen, Gustav III:s paviljong, Koppartälten, Ekotemplet, Amor och Psyketemplet. Amor och Psyketemplet revs dock på 1870-talet. I mars 1792 mördades Gustav III och intensiteten i arbetet med Hagaparken avtog.

Folkets promenadpark.

Under de mer än 200 år som gått sedan det omfattande parkbygget avstannade, har Hagaparken ändå utvecklats och förändrats. Mellan 1802 och 1809 byggdes Drottningens paviljong (nuvarande Haga slott). Slottet har varit furstebostad och används numera av Sveriges regering för möten och representation.

Haga Södra grindar uppfördes 1817. När Ålkistekanalerna byggdes 1863, sänktes Brunnsvikens vattennivå med 1,25 meter. De redan grunda kanalerna söder om Haga slott och på Tingslätten förstördes. Dessa områden blev nu grästäckta, men man kan fortfarande ana hur de gamla kanalerna gick genom parken.

Under 1800-talet ökade Hagas betydelse som promenadpark för stockholmarna. Att de kungliga parkerna öppnades för folket var en tendens i hela Europa vid denna tid.

Hagaparken blir statligt byggnadsminne.

Under 1900-talet har Uppsalavägens successiva utbyggnad haft störst inverkan på Hagaparken. På 1960-talet revs Linvävartorpet och då E4 senast byggdes ut, på 1990-talet, tillkom här bullervallar och en ny pelouse. Hagakullen däremot, består av rivningsmassor upplagda på 1980-talet.

1935 blev Hagaparken statligt byggnadsminne och ingår sedan 1994 i Sveriges första nationalstadspark. Haga förvaltas idag av Statens fastighetsverk och Kungliga Djurgårdens Förvaltning.

Haga norra grindar

Grindarna uppfördes 1819 under Karl XIV Johans första regeringsår och bär kungens namnchiffer.

Grindstugorna stod ursprungligen där Uppsalavägen idag går, men flyttades inför den stora trafikplatsutbyggnad som genomfördes 1992–95. De gamla grindstugorna revs och återuppfördes på nuvarande plats 1978–79.

Haga Norra grindar är statligt byggnadsminne.

Koppartälten

Koppartälten uppfördes 1787–90 efter ritningar av Louis Jean Desprez, som logement och stallar till den beridna högvakten. Han utformade alla fasader som tält, klädda med dekormålad kopparplåt. Man byggde sen bara tältfasaderna ut mot stora pelousen (gräsplanen), vilket ändå ger intryck av ett tältläger i skogskanten.

Det mellersta tältet förstördes helt av brand 1953. Tältfronten återuppfördes 1962–64 under ledning av slottsarkitekt Ragnar Hjorth. 1977–78 byggdes även längorna bakom tältfronten upp, efter ritningar av slottsarkitekt Torbjörn Olsson. Den tidigare öppna stallgården utformades nu som ett tältrum med tak, Silvertältet.

År 1983 invigdes Haga Parkmuseum i det mellersta tältet. I det östra finns en restaurang och i det västra bostäder.

Koppartälten är statliga byggnadsminnen.

Övre Haga

Övre Haga värdshus, senare kallat "Orangeriet", uppfördes 1788–89 efter ritningar av Louis Jean Desprez. Vårdshuset, med huvudbyggnad och flyglar, hade två kök, tre salar och flera gästrum. Här fanns också stall, vagnslider och fähus. Carl Christoffer Gjörwell ritade senare de två uthuslängorna på Övre Haga.

Gustav IV Adolf lät förändra huvudbyggnaden till orangeri. Ytterligare ett växthus byggdes mot trädgårdssidan, men revs vid byggnadens restaurering på 1950-talet. Huvudbyggnaden används sedan 1960-talet som konstnärsateljéer. Flyglarna innehåller privatbostäder och den östra uthuslängan är utyhrt till Fjärilshusets verksamhet. Av västra uthuslängan återstår efter branden 1956 endast grunden.

Vårdshuset Övre Haga, med flyglar och uthuslänga, är statligt byggnadsminne.

Fjärilshuset

Haga Trädgårdar fanns redan på Gustav III:s tid, med drivbänkar för druvor, persikor och tomater, allt för hovets behov.

Från 1917 arrenderade NK (Nordiska Kompaniet) Haga Trädgårdar mot att man åtog sig parkens skötsel. Från växthuset levererades blommor och alla slags prydnadsväxter till NK blomsterhandel.

Holger Blom var stadsträdgårdsmästare i Stockholm och chef för dess parkförvaltning när staden 1936 övertog arrendet av trädgårdarna efter NK på samma villkor, att sköta parken åt slottsförvaltningen.

År 1992 upphörde Stockholm stads trädgårdsverksamhet i Haga och det stora växthuset inreddes i stället för Fjärilshuset, där också exotiska växter och fåglar visas.

Haga slott

Gustav IV Adolf lät uppföra slottet 1802–05 (arkitekt Carl Christoffer Gjörwell) sedan Gustav III:s paviljong blivit för liten som bostad för den växande familjen. Kungen ville på detta sätt skapa en ståndsmässig bostad på Haga för sina tre barn, kronprins Gustav, storfursten Carl Gustav av Finland och prinsessan Sophia Wilhelmina.

Vid 1809–10 års riksdag erhöll kungen nyttjanderätten till slottet ”att efter eget gottfinnade begagnas”. Av kungahusets regerande medlemmar har endast Oskar I tidvis bott i slottet med sin familj. Dessutom hade änkehertiginnan Thérèse av Dalarna sin bostad här från 1890 till sin död 1914, och därefter bodde prins Erik i slottet under några år före sin död 1918.

Efter första världskrigets slut var slottsbyggnaden en tid upplåten för barn som blivit hemlösa genom kriget. Slottet byggdes om och moderniserades 1932 och 1944 (arkitekt Ragnar Hjorth) för prins Gustav Adolf och hans familj. På slottet föddes ”Hagasessorna”: prinsessorna Margaretha, Birgitta, Desirée, Christina och, som den yngste i syskonskaran, kung Carl XVI Gustaf, den 30 april 1946. Ett par år efter prinsens död vid flygolyckan 1947 flyttade familjen till Stockholms slott.

År 1966 avstod Gustav VI Adolf från kungens nyttjanderätt till slottet. Haga slott skulle bättre kunna nyttjas ”som bostad åt prominenta personer från utlandet, som är regeringens gäster eller eljest böra åtnjuta denna förmån”.

Haga slott är statligt byggnadsminne.

Ekotemplet

Ekotemplet uppfördes 1790, efter ritningar av Carl Christoffer Gjörwell, som sommarmatsal för Gustav III som älskade att äta utomhus. Till templet snickrades ett mycket stort ovalt bord, som placerades mitt i rummet.

När templet renoverades år 1846, under ledning av arkitekt Axel Nyström d.ä, ersattes den ursprungliga slingan runt takfrisen med ny dekor och nya ornament runt pelarna lades till. Plafond-taket dekorerades, bland annat med amoriner och fåglar. Vid restaureringen 1924 föredrog slottsarkitekt Ragnar Hjorth att måla över denna 1800-talsdekor med gustavianskt grått.

När Ekotemplet senast rustades upp 1992–93, bedömdes det nödvändigt att spänna upp den nedsjunkna takstolen och förnya plafondens puts. De få fragment som återstod av måleriet i taket finns på Haga parkmuseum, överförda till lösa pannår. Dekoren runt takfrisen från 1846 har dock kunnat återskapas.

Ekotemplet är statligt byggnadsminne.

Gustav III:s paviljong

Paviljongen påbörjades 1787 efter ritningar av Olof Tempelman. På platsen för paviljongen stod Brahelunds nya bostadsflygel, ”Stenhuset”, som efter ombyggnad utgör paviljongens mittparti. Gustav III var själv starkt engagerad i byggprojektet och gjorde såväl egna grundritningar som förändringar när bygget redan var igång. Han lät bland annat förlänga de båda flyglarna med två fönsteraxlar. Paviljongens dekorerade interiörer skapades under ledning av Louis Jean Masreliez.

På 1840-talet lät Oskar I restaurera byggnaden med hjälp av arkitekt George Theodor Chiewitz. Fasaden, som från början var genomgående gul och utan den tänkta dekoren, försågs med skulpturer och ornament av gips vilka oljemålades i grå ”stenfärg”. De joniska kolonnerna vid gavlarna byttes mot nya av italiensk marmor.

Spegelsalongens glasvägg gjordes om med nya tunna bronsspröjsar och trappan utanför kläddes med vit marmor. Matsalen dekorerades i pompeiansk stil, även i taket.

Gustav III:s paviljong restaurerades 1937–46 under ledning av slottsarkitekten Ragnar Hjorth. Interiören kunde då återställas till sitt tidigare utseende, med ledning av spår i byggnaden och genom fyndet av Masreliez’ hoprullade originalkartonger till rumsdekorerna, liggande på gamla Konstfackskolans vind.

Stora delar av Gustav III:s Hagabibliotek, vilket fördes ur landet vid Gustav IV Adolfs abdikation, inropades på 1920-talet vid en internationell auktion. Böckerna lämnades senare som gåva till den restaurerade paviljongens bibliotek.

Gustav III:s paviljong är statligt byggnadsminne.

Stora Haga slottsruin

Grunden och källaren till det lustslott som Gustav III påbörjade år 1786 efter ritningar av Olof Tempelman kallas idag för Slottsruinen. Först sedan grundstenen till det rundtempelliknande slottet var lagd och bygget varit igång något år får Gustav III en ingivelse och drar ut byggnaden med flyglar åt sidorna. 1787 överlämnades arkitektuppdraget till Louis Jean Desprez.

Arbetet på slottet avbröts vid kungens död i mars 1792 och Stora Haga slott blev aldrig färdigställt. Det tegel som beställts till den stora slottsbyggnaden, användes redan samma höst till uppförandet av kadettskolans flyglar på Karlbergs slott.

Modellen av det planerade slottet färdigställdes ett par år efter Gustav III:s död och finns nu uppställd i Haga parkmuseum.

Slottsruinen är statligt byggnadsminne.

Haga källa, viken och holmarna

Haga källa låg tidigare cirka 80 meter norr om nuvarande läge, skyddad under ett litet brädskjul av en hundkojas storlek. Av okänd orsak flyttades källan 1939 till nuvarande plats.

Arrangemanget med stenblocken vid källans mynning utfördes efter anvisning av slottsarkitekten Ragnar Hjorth.

1869 sänkte man Brunnsviken med cirka 125 centimeter för att släppa in friskt vatten vid Ålkistan. Sjösänkningen drabbade Hagaparkens tre arkipelager: den i söder, där Tingsslätten idag ligger, den inne i viken vid Gustav III:s paviljong och den vid Haga slott. De uppgrundade kanalerna fylldes igen kort därpå.

Den sankta strandängen och vassviken utanför Haga källa muddrades upp i början av 1980-talet. Vid muddringen sparade man ut för några öar, som nu ligger längre ut i viken än de ursprungliga holmarna.

Grottan

1786 påbörjade man tunneln till det vattenuppfodringsverk som var tänkt att fylla en vattenreservoar i form av en liten sjö ovanför berget. Först planerades ett ångdrivet pumpverk på berget i ett maskinhus, utformat som ett medeltida kastell. 1791 köpte Gustav III istället en väderkvarn, Kalmar slottskvarn, vilken också monterades ned för att forslas till Haga. Vad som sedan hände med kvarnen är okänt.

Efter Brunnsvikens sänkning förlorade grottan helt kontakten med sjöns nivå och fylls nu enbart på med nedsipprande regnvatten. Det vertikala pumpschaktet som man samtidigt började spränga uppifrån, kan idag beskådas som ett gruvhål bakom staketet på berget.

Kinesiska paviljongen

Kinesiska paviljongen uppfördes år 1787 efter ritningar av Louis Jean Desprez. Drakhuvudena bar ursprungligen små klockor, som klingade i vinden. I paviljongens mitt stod ett stort åttkantigt bord och runt byggnaden fanns fyra piedestaler med kinesfigurer. Kvar av detta finns i dag byggnaden med drakarna samt tre av postamenten till piedestalerna, medan pinglorna och de andra tilläggen saknas.

Vid ommålningen 1974 byttes drakarna, som var av målad ek, mot nya av glasfiberarmerad plast. Vid den senaste renoveringen, 1997–98, byttes även åtskilligt murket virke i själva paviljongen.

Paviljongen är tillgängligt för besök. Följ den markerade stigen och var vänlig att respektera de intilliggande privatbostäderna.

Kinesiska paviljongen är statligt byggnadsminne.

Gamla Haga

När Gustav III som kronprins köpte sin första mark på Haga 1771, låg Haga gård med huvudbyggnad och flyglar nere vid stranden, där konditori Vasasläkten nu finns. Sedan kungen även köpt in Brahelund gård, år 1785, för att utvidga parken norrut, flyttades Haga gårds huvudbyggnad och flyglar till sin nuvarande plats. Byggnaden t.h. är köksflygeln och bakom denna finns även den andra flygeln, men idag inbyggd i ”Villa Pousette”, en privatvilla på arrenderad tomt.

Var vänlig att respektera att byggnaderna på Gamla Haga är privata bostäder.

Gamla Haga gård är statligt byggnadsminne.

Turkiska kiosken

Turkiska kiosken, även kallad ”paviljongen”, påbörjades 1786 som Gustav III:s första nybyggnad på Haga. Den uppfördes efter ritningar av Fredrik Magnus Piper och kungens direktiv. Byggnaden dekorerades invändigt av Louis Jean Masreliez och var färdigställd nyåret 1788. Gustav III lät även bygga en provisorisk grannismaskerad täckt gång, försedd med kakelugnar, som en förbindelse mellan kiosken och kungens bostad längre ned i backen (nuvarande ”Gamla Haga”).

Gustav III höll ibland konselj, överläggningar med sina närmaste män, i Turkiska Kiosken.

Kiosken restaurerades 1924. Planer finns att, efter ny upprustning, åter möblera byggnaden för visning. Kioskens ursprungliga möblemang har nämligen kunnat spåras bland de kungliga slottens inventarier. Till dess; välkommen in genom grinden för att beskåda interiören genom fönstren.

Turkiska kiosken är statligt byggnadsminne.

Finnstugorna

Stora Finnstugan, ett bostadshus av timmer, fanns på platsen redan vid Gustav III:s köp av Haga 1771. Fasadens snickarglädje och de från början öppna verandorna tillkom under 1800-talet.

Det mytiska "Haga värdshus", där Gustav III förlustade sig som kronprins, har genom husförhörslängderna kunnat spåras hit till "Finntorpet" som Stora Finnstugan då kallades. Lilla Finnstugan är den av de båda gårdsflyglarna som blev kvar, på 1810-talet ombyggd till nuvarande utseende. I byggnaden fanns på 1920- och 30-talet ett välbesökt kafé.

Finnstugorna är statliga byggnadsminnen.

Haga södra grindar

Grindarna uppfördes på 1810-talet under Karl XIII:s regeringstid och bär kungens namnchiffer. Grindpartiet tillhörde dessförinnan staketet runt Kungsträdgården.

I samband med utbyggnaden av Uppsalavägen på 1960-talet, flyttades grindstugorna till sitt nuvarande läge, utan att behöva rivras och återuppföras.

Haga Södra grindar är statligt byggnadsminne.

Stallmästaregården

Stallmästaregården är stockholmstraktens äldsta kvarvarande utvårdshus med obruten funktion sedan 1600-talets mitt. Gården har än idag väsentliga drag kvar av den karaktär den fick på 1740-talet trots att många om- och tillbyggnader gjorts sedan dess. Det lilla åttkantiga lusthuset från 1600-talet flyttades till Stallmästaregården först på 1740-talet.

Invändigt finns de ursprungliga målningarna kvar på väggar och tak, i orört skick från byggnadstiden. Trots att Stallmästaregården är hårt trängd av trafikleder kan man fortfarande uppleva dess karaktär av lantligt utvårdshus, där det ligger intill Brunnsvikens vatten och Hagaparken.

Stallmästaregården är enskilt byggnadsminne.

Haga tingshus

Byggnaden uppfördes 1907 som ett någorlunda centralt beläget tingshus för häradsrätterna runt Stockholm, av vilka några huserade i det gamla tingshuset, som nu ingår i Stallmästaregården, medan andra befann sig på ständigt resande fot. Uppdraget att rita Haga tingshus gick till arkitekten F. Ullrich. Under bygget blottlades en 2,7 meter djup jättegröta, som nu kan ses under ett snedfönster i källarmuren på sjösidan.

Tingshuset blev så småningom för trångt för sitt ursprungliga ändamål och sedan 1970-talet hyrs byggnaden ut för andra verksamheter. År 2000 lät Statens fastighetsverk anpassa byggnaden för modern kontorsverksamhet men med hänsyn tagen till dess antikvariska och arkitektoniska värden. Därför ligger den nya entrén nu på tingshusets baksida.

Haga tingshus är statligt byggnadsminne.

Tradition i utveckling. Vi har många kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i vårt land. De är en del av vår gemensamma historia och framtid.

Statens fastighetsverk vill göra svenska folket stolt över statens egendomar, våra nationalbyggnader och fria marker; slott och kungsgårdar, teatrar, museer, ambassader och en sjundedel av Sveriges mark. Vi äger allt detta tillsammans och SFV:s uppgift är att förvalta det på bästa sätt.

Vi ska också se till att bevara byggnadernas själ och karaktär, men samtidigt anpassa dem efter dagens behov och användning – till nytta och glädje för både hyresgäst och allmänhet. Lika viktigt som att förmedla historien bakom dagens byggnader är att skapa ny byggnadshistoria för morgondagen. På uppdrag av Sveriges regering driver vi därför även nya byggprojekt som på olika sätt representerar vårt land.

SFV förvaltar också statens skog och mark. Det gör vi på ett långsiktigt hållbart sätt, så att biologisk mångfald bevaras och renbetesland kan brukas även i framtiden.

